

แสนหรือสมัยลานนาและสมัยเชียงใหม่ (1) และเชียงแสนรุ่นหลัง หรือเชียงใหม่เจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 - 20

เมืองเชียงแสนตั้งอยู่ที่ ต.เวียง อ.เชียงแสน ตัวเมืองเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นเมืองที่พระเจ้าแสนภูราชนัดดาของพระเจ้ามังรายทรงสร้างขึ้นในบริเวณเมืองเก่าราวปี พ.ศ. 1831 ต่อมาเมื่อพระเจ้ามังรายยกเชียงใหม่เป็นราชธานี เมืองเชียงแสนก็ตกอยู่ในฐานะเป็นเมืองรัชทายาท กล่าวคือ ผู้ที่จะครองเมืองเชียงใหม่ต้องมาอยู่ที่เชียงแสนก่อนเมื่อเชียงแสนตกอยู่ในฐานะเป็นเมืองขึ้นของพม่าสมัยพระเจ้าบุเรงนองในปี พ.ศ. 2100 ในขณะที่เดียวกันในบางครั้งก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอยุธยาในปี พ.ศ. 2136 ดังในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ให้ออกญารามเดิมาปกครองเมืองเชียงแสน เป็นต้น

โบราณสถานในเมืองเชียงแสนมีมากมาย จากหลักฐานตามตำนานและหนังสือประชุมพงศาวดารว่า ภายในกำแพงเมืองเชียงแสน มี 75 แห่ง รอบกำแพงประมาณ 66 แห่ง จากโบราณสถานเหล่านี้จะทำให้เห็นว่าเมืองเชียงแสนมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน (2)

ลักษณะของพุทธรูปเชียงแสนรุ่นต้นมีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะปาลายอย่างชัดเจน คือรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม ขมวดพระเกศาใหญ่ พระพักตร์กลมอมยิ้ม พระหูเป็นปม พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน ชายจีวรสั้นเหนือพระถันที่ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ และมักนิยมหล่อเป็นสำริดานทำประทับนั่งปางมารวิชัย (3) บ้างสมาธิเพชร แลเห็นฝ่าพระบาทสองข้างฐานเป็นบัวคว่ำบัวหงายและมีเกสรบัวประดับเป็นประติมากรรมที่มีความงามมาก พบที่เมืองเชียงแสน ศิลปะเชียงแสนรุ่นหลังหรือสมัยเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย คือมีพระรัศมีเป็นเปลวพวยขมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์เป็นรูปไข่คล้ายพระ

(1) สมเด็จพระพุทธเจ้า ดารงราชานุภาพ. เรื่องโบราณคดี. (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2503), หน้า 160 - 162. และดู ตำนานพระพุทธเจดีย์. หน้า 127 - 135.

(2) กรมศิลปากร. นามโบราณวัตถุสถานในอำเภอเชียงแสน จ. เชียงราย. (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513), หน้า 4.

(3) สมเด็จพระพุทธเจ้า ดารงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. หน้า 133.

พุทธรูปสมัยสุโขทัย ในบางครั้งพระพักตร์กลมก็มี แต่มีเค้าพระพักตร์แบบพระพุทธรูปสุโขทัย พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน สันขาฉวยาวลงมาถึงพระนาภี มักประทับนั่งขัดสมาธิราบและเห็นฝ่าพระบาทเพียงข้างเดียว บางครั้งฐานเรียบไม่มีลวดลายประกอบ

เนื่องจากการแบ่งประติมากรรมออกเป็น 2 สมัยเช่นนี้ A.B. Griswold ได้พบว่าพระพุทธรูปบางองค์ที่จัดเป็น เชียงแสนรุ่นแรกมีจารึกที่ฐานว่าสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 ลงมา จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง โดยเชียงแสนรุ่นแรกอาจจะเจริญขึ้นประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21 ก็ได้ และศูนย์กลางของประติมากรรมทั้ง 2 แบบ น่าจะอยู่ที่เชียงใหม่ (1) ทั้งนี้เพราะในขณะที่สุโขทัย เป็นบ้านเมืองและนับถือศาสนาพุทธนั้น ทางภาคเหนือยังคงนับถือผีอยู่ ประกอบกับการขุดค้นที่ภาคเหนือไม่ได้ปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้หรือจารึกคาถาเขมรมาเลยแสดงว่าพุทธศาสนาของ เชียงแสนไม่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในทวาราวดีแต่อย่างใด (2) และอาจจะเพิ่งได้รับพระพุทธรูปมาจากสุโขทัยก็ได้ ถ้ายึดเอาข้อสันนิษฐานนี้เป็นที่ตั้งพระพุทธรูป เชียงแสนรุ่นหลังที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยก็อาจจัดได้ว่าเป็นเชียงแสนรุ่นแรกสุดก็ได้ และไม่ได้เก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 16 แต่จะไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 ด้วย

นอกจากพระพุทธรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธรูปทรงเครื่องก็นิยมทำกันมากที่สุด A.B. Griswold เชื่อว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องเหล่านี้คงไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะพระพุทธรูปปางองค์จะทรงเครื่องราชาภรณ์มากจนดูเหมือนว่ามีได้สวมอะไรเลย นอกจากนั้นยังมีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปลพบุรี (3) ศิลปะ เชียงแสนได้รับอิทธิพลในการทำพระพุทธรูปทรงเครื่องจากลพบุรีโดยผ่านมาทางสุโขทัย (4) พระพุทธรูปจะทรงมงกุฎเทริด ทรง

(1) A.B. Griswold, The Arts of Thailand. (New York : The Metropolitan Museum of Art, 1960), p. 122 - 123.

(2) ดูเพิ่มเติมเรื่องพระพุทธรูปทรงเครื่องจาก เรื่องโบราณคดี, หน้า 346 - 354.

(3) A.B. Griswold, เรื่องเดิม., p. 125.

(4) ศรีศักร วัลลิโภดม . "เวียงมโน", วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 5 (ฉบับที่ 2, 2521), หน้า 67 - 75.

สร้อยพระศอ ทองกรพาหุรัด หมี่จิวรเฉียงประทับนั่งท่าปางมารวิชัยบนฐานบัวคว่ำบัวหงายที่
ไม่มีเกสรบัวและไม่มีลวดลายประกอบเลย เช่น พระพุทธรูปประทับนั่งทรงมงกุฎเทริดที่วัด
เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งสมเด็จพระยา ต์รงราชานุภาพ ทรงเรียกว่าพระหริภุญชัยโพธิ-
สัตว์ (1) ท่านทรงสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้นแสดงว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเนื่อง
จากคติทางศาสนาพุทธมหายาน ดังได้กล่าวมาแล้วแต่พระพุทธรูปทรงเครื่องในศิลปะ เชียง
แสนเป็นพระพุทธรูปในคติทางศาสนาพุทธหินยาน ที่ทำตามตัวอย่างทางภาคใต้ โดยหมายว่า
เป็นพระอนาคตพุทธเจ้า นอกจากนี้พระพุทธรูปในศิลปะ เชียงแสนยังนิยมหล่อด้วยแก้วได้แพร่
หลายออกไปยังเมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสัก แต่ฝีมือที่ท้าวไม่สวยงามเท่าศิลปะ
เชียงใหม่

พระพิมพ์ของศิลปะ เชียงแสนไม่สลักด้วยศิลา แต่มักนิยมหล่อด้วยโลหะซึ่งมักเป็น
ดีบุกและทองแดง ที่ได้จากแถบยูนนาน และทางภาคเหนือของไทย แต่ไม่มีคาถาเยรมมาสลัก
ไว้ด้านหลัง เหมือนพระพิมพ์สมัยทวาราวดีซึ่งแสดงให้เห็นว่าคงไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะทำขึ้นเพื่อ
สืบต่อพระพุทธศาสนา

สำหรับสถาปัตยกรรมของศิลปะ เชียงแสนที่ยังพอเหลือ เป็นหลักฐานได้เป็น
สถาปัตยกรรมแบบเชียงใหม่นั้น ตั้งแต่สมัยพ่อขุนเม็งราย ขึ้นครองราชเป็นต้นมาถึงหลัง พ.ศ.
1840 ลงมาทั้งหมด (2) และลักษณะของเจดีย์ก็มีมากแบบด้วยกัน คือ เจดีย์สี่เหลี่ยมที่ได้
อิทธิพลจากเจดีย์กู่กู่ณ ที่ลำพูนซึ่งเป็นเจดีย์สมัยทวาราวดี เจดีย์ เชียงแสนที่ได้รับเอาแบบ
อย่างจากเจดีย์ทรงกลมของสุโขทัยแต่มาดัดแปลงให้มีฐานสูงขึ้น เช่น พระธาตุลำปางหลวง
พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ศรีวิชัยทางตอนใต้โดยผ่านมาจากสุโขทัย
ที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะทวาราวดีแล้ว เช่น เจดีย์วัดป่าสัก ซึ่งพระเจ้าแสนภูทรงสร้างขึ้นที่
เมืองเชียงใหม่ นอกจากนั้นก็มีเจดีย์แบบพุกามซึ่งได้เข้ามามีอิทธิพลต่อภาคเหนือของประเทศ
ไทย หลังจากที่ได้รวมเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกับอยุธยาแล้ว เจดีย์ 7 ยอด เป็นสถาปัตย
กรรมที่มีลักษณะแปลกออกไป ทั้งนี้เพราะว่าถ่ายแบบมาจากวิหารพุทธคยาของอินเดียหรืออาจ

(1) สมเด็จพระยา ต์รงราชานุภาพ. เรื่องเดิม., เชียงอรธหน้า 134.

(2) หม่อมเจ้า สุภัทดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. เรื่องเดิม., หน้า 35.

จะได้แบบอย่างมาจากวิหารมหาโพธิ์ที่พุกามก็ได้ (1)

พุทธศาสนาทางภาคเหนือของประเทศไทยเจริญขึ้นหลังจากพ่อขุนเม็งรายได้ตั้ง
เชียงใหม่เป็นราชธานี พ.ศ. 1835 โดยได้รับพุทธศาสนาหลักที่ลังกาวงศ์ต่อจากสุโขทัย ทั้งนี้
เพราะพระองค์ทรงมีสัมพันธไมตรีอันดีกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ความเจริญ
ทางศิลปกรรมก็ได้ถูกถ่ายทอดจากสุโขทัยไปยังเชียงใหม่ ดังปรากฏหลักฐานทั้งทางประติมา
กรรมและสถาปัตยกรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วในสมัยพระเจ้าติโลกราชพระองค์ทรงเป็นองค์
ศาสนูปถัมภ์ผู้ยิ่งใหญ่ ความเจริญทางด้านศิลปกรรมอันเนื่องมาจากศาสนาที่ยิ่งใหญ่มากขึ้นจน
กระทั่งถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อพม่ามีอำนาจเหนือดินแดนทางภาคเหนือ ศิลปกรรมก็
เสื่อมลง โดยได้หาตามแบบอย่างของศิลปะพุกามมากขึ้น จึงไม่มีความสวยงามไม่มีเอกลักษณ์
และไม่มีชีวิตจิตใจอีกต่อไป

กิจกรรมการเรียนรู้ 3

ก) ให้นักศึกษาอ่านศิลปะลพบุรีแล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. ศิลปะลพบุรีเจริญขึ้นที่ใดของไทยและช่วงเวลาใด _____
2. ศิลปะลพบุรีได้รับอิทธิพลจากศิลปะใดจากยุคสมัยใด _____
3. รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ของขอมคือช่วงเวลาใด _____
4. จากจารึกปราสาทพระขรรค์ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงพระราชทานพระชัยพุทธมหานาค
ไปยังเมืองใดบ้าง _____
5. อาณาจักรศรีจนาศะอยู่ที่ใด _____
6. โบราณวัตถุที่พบในศิลปะลพบุรี มักสลักด้วยวัสดุใด _____
7. ลักษณะเฉพาะของศิลปะลพบุรีเป็นอย่างไร _____
8. พระพุทธรูปทรงราชาภรณ์คือสิ่งใด _____
9. พระพุทธรูปทรงราชาภรณ์ต่างจากพระพุทธรูปทรงจุฬาภรณ์อย่างไร _____

(1) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ตำนานพระพุทธเจดีย์. เรื่องเดิม., หน้า 128.

10. พระพิมพ์ในศิลปะสมัยลพบุรี มีลักษณะอย่างไร	
11. สถาปัตยกรรมในสมัยลพบุรีมีลักษณะเฉพาะอย่างไร	
12. สถาปัตยกรรมสมบูรณ์ที่สุดในศิลปะสมัยลพบุรีคือ	
ข) ให้นักศึกษาเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียว	
1. พระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะใด	
1. ศิลปะอินเดียสมัยคุปตะ	2. ศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ
3. ศิลปะอินเดียสมัยปาละ-เสนะ	4. ศิลปะอินเดียสมัยอิสลาม
2. พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชร คือ	
1. มือประสานกันบนพระเพลา ขัดสมาธิเห็นฝ่าพระบาทข้างเดียว	
2. มือประสานกันบนพระเพลา ขัดสมาธิเห็นฝ่าพระบาทสองข้าง	
3. มือข้างหนึ่งวางพาดพระชานูอีกข้างหนึ่งวางบนพระเพลา ขัดสมาธิเห็นฝ่าพระบาทข้างเดียว	
4. มือข้างหนึ่งวางพาดพระชานูอีกข้างหนึ่งวางบนพระเพลาขัดสมาธิเห็นฝ่าพระบาทสองข้าง	
3. พระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลังเป็นอิทธิพลของศิลปะใด	
1. อินเดียสมัยคุปตะ	2. ศิลปะสมัยทวาราวดี
3. อินเดียสมัยปาละ	4. ศิลปะสมัยสุโขทัย
4. ศิลปะเชียงแสนได้รับอิทธิพลในการทำพระพุทธรูปทรงเครื่องจากศิลปะใด	
1. ศิลปะปาละ	2. ศิลปะเสนะ
3. ศิลปะลพบุรี	4. ศิลปะสุโขทัย
5. พระธาตุลำปางหลวง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะสมัยใด	
1. ศิลปะทวาราวดี	2. ศิลปะลพบุรี
3. ศิลปะสุโขทัย	4. ศิลปะอยุธยา

ศิลปะสมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19 - 20)

สุโขทัยเป็นเมืองหลวงเก่า ในอดีตมีความเจริญรุ่งเรืองมาก จากข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงก็อาจทำให้ทราบความเจริญแห่งหนึ่งของสุโขทัยได้จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าสุโขทัยมีกำแพงเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำเป็นกำแพงดินรวม 3 ชั้น มีประตูเมือง 4 ประตู มีคลองไหลเวียนกำแพงเมืองทางด้านใต้ หน้า

ประตูทางเหนือและประตูทิศตะวันตก จะมีป้อมภายในกำแพงเมืองจะมีโบราณสถานรวม 21 แห่ง มีสระน้ำใหญ่ 4 สระ คือตระพังเงินตระพังทอง ตระพังสอง และตระพังตระกวน นอกกำแพงเมืองในรัศมี 5 กิโลเมตร มีโบราณสถานประมาณ 70 แห่ง ทั้งหมดนี้ทั้งที่สร้างขึ้นมาจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ (1)

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าสุโขทัยมีความเจริญมากเพียงใด ทางด้านศิลปกรรม จัดได้ว่าศิลปะสุโขทัยเป็นศิลปะยุคทองของศิลปกรรมไทย ประติมากรรมสมัยสุโขทัยมีความสวยงามมากมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแบบ มีความสวยงามสง่าและมีความเรียบง่ายตามอุดมคติผิดไปจากศิลปกรรมสมัยอื่น ๆ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นถึงลักษณะเหนือโลกีย์ หรือเหนือระดับมนุษย์ธรรมดา ความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ในอุดมคติอันสูงสุดของพุทธศาสนา ศิลปินได้ทำพระพุทธรูปขึ้นโดยมีพุทธลักษณะตามที่กล่าวไว้ในวรรณคดีภาษาบาลีของลังกา เช่น มีฝ่าพระบาทเรียบเสมอกัน มีสันพระบาทยาว พระอุระเหมือนราชสีห์ พระอังกาบกว้าง พระกรยาว ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่เสมอกัน และพระเศียรทรงอุดมคติเป็นรูปโป่งอยู่เหนือกระหม่อม (2) ช่างสุโขทัยได้นำความงามจากวรรณคดีมาดัดแปลงให้ประติมากรรมไทยมีความสวยงามอย่างประหลาดดั่งคัมภีร์มหากาพย์ในภาษาสันสกฤตกล่าวว่า พระขงค์เหมือนขากวาง ขาอ่อนเหมือนต้นกล้วย พระกรกลมและเกลี้ยงเกลาเหมือนงาช้าง พระหัตถ์เหมือนดอกบัวที่เริ่มบาน นิ้วพระหัตถ์เหมือนกลีบดอกไม้วี พระพักตร์มีลักษณะเป็นรูปไข่แกมขุนเป็นวงรี พระนาสิกเหมือนปากนกแก้ว พระเศียรขมวดเหมือนกันหอย สิ่งเหล่านี้ช่างสุโขทัยได้ดัดแปลงตามความชำนาญ ผสมกับความนิยมความงามตามแบบไทย (3) จึงทำให้พระพุทธรูปมีแบบเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของประติมากรรมสมัยสุโขทัยไป พระพุทธรูปที่มีความงามที่สุดคือ พระพุทธรูปปางลีลาสารีริกัณฑ์ที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตร

(1) มะลิ โชคสันเทียะ. นันทมโบริวาราวัดสุสานในจังหวัดสุโขทัย. (พระนคร : โรงพิมพ์ศาสนา, 2512), หน้า 13.

(2) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก. เรื่องเดิม.. หน้า 167 - 168.

(3) A.B. Griswold. เรื่องเดิม.. p. 90.

สำหรับสถาบันดัตช์กรรมกล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมข้างล้อมมีความสวยงามและสมบูรณ์มากที่สุด (1) เนื่องจากพระมหากษัตริย์ของสุโขทัยได้ติดต่อกับลังกามาตลอด ศิลปะลังกาแบบโรโลนนารูวะ จึงได้ให้อิทธิพลต่อศิลปะสุโขทัยมาก ต่อเมื่อช่างสุโขทัยรู้จักดัดแปลงจึงได้กลายมาเป็นแบบเฉพาะของสุโขทัยไป อย่างไรก็ตามก็ดีศิลปกรรมสมัยสุโขทัยยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของลังกาอยู่ เช่น ลักษณะของพระพักตร์พระอังกษางาญ พระอุระนูน บนพระองค์เล็ก นอกจากอิทธิพลของศิลปะลังกาแล้ว Griswold กล่าวว่า พระพุทธรูปปางลีลาที่สวยงามที่สุดของสุโขทัยนั้นยังแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะแบบหลังคูปตะของอินเดียด้วย ทั้งนี้เพราะมีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปยืนที่เมืองกันเหรที่อินเดีย (2) สำหรับพระพุทธรูปประทับนั่งมักทรงจีวรบาง ๆ แนบติดกับพระองค์ ห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา มีชายผ้าพันอยู่เหนือพระอังสาซ้ายห้อยลงมายาวลงจนจรดพระนาภี พระรัศมีเป็นรูปเปลวไฟสูงจากยอดพระเกตุมาลา ประทับนั่งแบบพระบาทข้างหนึ่งทับลงบนอีกข้างหนึ่งฐานมักทำเป็นฐานเกลี้ยง ๆ

จากข้อความในศิลาจารึกและเรื่องราวในประวัติศาสตร์รวมทั้งหลักฐานจากโบราณคดีที่เหลืออยู่ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันว่า ดินแดนบางส่วนของไทย เคยอยู่ในอาณาจักรเขมร และเมื่อตั้งเมืองสุโขทัยแล้วพระมหากษัตริย์สุโขทัยทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงมีความสัมพันธ์กับดินแดนต่าง ๆ มาก เช่น ได้รวมมอญไว้ในอาณาจักรสุโขทัย ทรงเป็นไมตรีกับอาณาจักรลานนา และทรงรับเอาพระพุทธศาสนาจากนครศรีธรรมราช รวมทั้งได้ติดต่อกับลังกาด้วย ดังนั้นพื้นฐานของศิลปกรรมสมัยสุโขทัย ย่อมแสดงอิทธิพลของศิลปะดินแดนต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว และต่อมาชาวสุโขทัยได้นำมาดัดแปลงให้เป็นแบบอย่างของตนเองอย่างผสมกลมกลืน

ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยแบ่งได้เป็น 4 หมวด คือ

1. หมวดใหญ่ รัศมีเป็นเปลว หมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์เป็นรูปไข่ พระขนงโค้ง พระสานิกุ่ม ไม่มีไรพระศกหรือบางครั้งก็มีจะแสดงเป็นเส้นสั้น ๆ ล่าพระองค์อ่อน

(1) อภัย นาคคง. "ศิลปะสูงสุด", สอบสวนศิลปะ. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2518), หน้า 60 - 61.

(2) A.B. Griswold. เรื่องเดิม., p. 91.

ช้อยงามสง่า พระโอบล้อมอ้อมเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรหมเงิน
ชายจีวรพริ้วไม่แข็งกระด้าง มักทาบงามารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิบนฐานหน้ากระดาน
เกลี้ยง เป็นลักษณะ เฉพาะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่งามที่สุด

2. หมวดกำแพงเพชร พระพักตร์ตอนบนกว้าง พระหูเสียม

3. หมวดพระพุทธรชินราช พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระองค์อวบอ้วน นิ้วพระ
หัตถ์เสมอกันทั้งสี่นิ้ว พระองค์ค่อนข้างแข็งกระด้าง เชื่อกันว่าเริ่มสร้างครั้งแผ่นดินพระเจ้าลิ
ไท ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรชินราชที่วัดพระศรีมหาธาตุจังหวัดพิษณุโลกก็อยู่ใน
หมวดนี้

4. หมวดเบ็ดเตล็ด หรือหมวดวัดตระกวน เป็นแบบที่มีศิลปะ เชียงแสนบนอยู่
มาก ชายสังฆาฏิหรือชายจีวรสั้น พระนลาฏแคบ พระพุทธรูปแบบนี้อาจจะจะเป็นพระพุทธรูปรุ่น
แรกของศิลปะสุโขทัยก็ได้ ทั้งนี้ ถ้าเราเชื่อว่าศิลปะ เชียงแสนเกิดขึ้นก่อนศิลปะสุโขทัย (1)

พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยจะหล่อด้วยสำริดหรือปูนปั้น มีทั้งปางลีลาและปางประทับ
นั่งหรือทำเป็นพระพุทธรูปสี่อิริยาบถ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน ที่สลักศิลาด้วยก็มีบ้างแต่น้อยนอก
จากจะทำเป็นพระพุทธรูปเดี่ยว ๆ แล้วยังทำเป็นลายปูนปั้นหรือพระพุทธรูปประดับตัวอาคาร
เพื่อให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น เช่นวัดตระพังหลวง ซึ่งอยู่นอกเมืองสุโขทัยเก่า ไปทางทิศตะวันออก
พระพิมพ์ทำด้วยดินเผาและโลหะ เช่น พระพิมพ์ที่พบที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ มักทำเป็นปาง
มารวิชัย และปางลีลา มีความสวยงามไม่แพ้พระพุทธรูปองค์ใหญ่เพียงแต่ย่อสัดส่วนลงไปเท่า
นั้น

นอกจากพระพุทธรูปแล้วก็ยังมีเทวรูปซึ่งมีความงามตามแบบอย่างสุโขทัย เช่น
กันแต่หล่อด้วยสำริดเป็นพื้น ลักษณะของเทวรูปเหมือนพระพุทธรูปหมวดใหญ่ จะทรงราชาภรณ์
อย่างเต็มທີ່ซึ่งมีความงามไปอีกแบบหนึ่ง

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. เรื่องเดิม., หน้า 39 และ
สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน
วรราชดสินบุรี. เรื่องโบราณคดี. หน้า 717 - 712. และดู
ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ ประกอบ

Griswold ได้แบ่งพระพุทธรูปทั้งสี่หมวดออกเป็น 3 ยุค คือยุคก่อนยุคทอง เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ยุคทองคือพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 - 22 การจัดแบ่งยุคเช่นนี้เมื่อเทียบกับพระพุทธรูปทั้ง 4 หมวดของไทยก็จะได้ดังนี้ คือ แบบก่อนยุคทอง (Pre - Classic) ตรงกับหมวดที่ 1 แบบยุคทอง (High - Classic) ตรงกับหมวดที่ 2 และหลังยุคทอง (Post - Classic) ตรงกับหมวดที่ 3 (1)

สถาปัตยกรรมของสุโขทัยแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะหลายแบบ เช่น เจดีย์ทรงระฆังโคมระย้า หรือทรงลังกาได้รับอิทธิพลจากลังกา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดและสมบูรณ์ที่สุดคือ เจดีย์วัดช้างล้อมสำหรับลวดลายต้องค์ระฆัง ซึ่งทำเป็นรูปกลีบบัวประกอบนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพม่า เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระสมณสงฆ์จากนครศรีธรรมราช ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงนั้น ศิลปะแบบศรีวิชัยคงจะติดขึ้นมาด้วยและได้อิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมสุโขทัย เช่น มณฑปวัดเขาใหญ่ และเจดีย์รายบางองค์ในวัดเจดีย์ 7 แถว ลักษณะเฉพาะของศิลปะศรีวิชัยคือมีเจดีย์องค์เล็ก ๆ ประกอบที่มุมเจดีย์จากแบบอย่างี่สุโขทัยรับมานี้ช่างได้นำมาพัฒนาให้เป็นแบบอย่างของสุโขทัยอย่างแท้จริง คือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เช่น พระเจดีย์ที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยเก่า และเจดีย์องค์กลางที่วัดเจดีย์ 7 แถว มักนิยมทำเป็นฐานสี่เหลี่ยม 3 ชั้นซ้อนกัน องค์เจดีย์ย่อมุมยอดเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือรูปดอกบัวตูม ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนอีกด้วย (2)

จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดอีเปือ ของนักศึกษาคณะโบราณคดี ที่อำเภอศรีสังขนาลัย จังหวัดสุโขทัย ได้พบเจดีย์แบบใหม่ เป็นเจดีย์ทรงกลมที่มีกำแพงแก้วล้อมรอบที่ฐานเป็นรูป 6 เหลี่ยม งานแต่ละเหลี่ยมได้แบ่งเป็นช่องไว้ตรงกลางของแต่ละด้านรวมเป็น 6 ช่อง และในช่องแต่ละช่องนั้นจะมีรูปสัตว์ปูนปั้นประดับอยู่ แตกต่างกันถึง 6 ชนิด จากการ

(1) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. เชียงอรรถที่ 5 หน้า 148.

(2) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. เรื่องเดิม., หน้า 141.

แบ่งช่วงที่ฐานนี้ทำให้อันดูเหมือนว่าเจดีย์ได้ตั้งไว้บนฐานรูปดอกบัว 6 กลีบ (1)

นอกจากนั้นอิทธิพลของศิลปะลพบุรีในสถาปัตยกรรมสุโขทัยก็อาจจะเห็นได้จากพระปรางค์ เช่น พระปรางค์วัดพระพายหลวง หรือศาลาตามาแดง ที่จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมักก่อด้วยศิลาแลง แล้วต่อมาช่างสุโขทัยได้นำมาดัดแปลงให้มีทรงสูงชูดิ่งมากกว่าเดิม พระปรางค์ที่นำมาดัดแปลงนี้ได้แก่พระปรางค์วัดศรีสวายเมืองสุโขทัย พระปรางค์ที่วัดพระศรีมหาธาตุเข็ยง สถาปัตยกรรมเหล่านี้ทำขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานที่รับมาจากลพบุรีแล้วต่อมาได้ถูกนำมาดัดแปลงเป็นแบบหินยานไป

แผนผังและแบบของโบสถ์วิหารของสุโขทัยมักเลียนแบบตามศิลปะลังกาแบบบริคชนนารูวะ ซึ่งเจริญขึ้นทางใต้ของอินเดียระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 ตัวอย่างเช่น วิหารพระอัญญาரச วัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่จังหวัดพิษณุโลก

สำหรับจิตรกรรมของศิลปะสุโขทัยไม่มีร่องรอยเหลือให้เห็นมากนัก ยกเว้นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นสีเอกรงค์ที่วัดเจดีย์ 7 แถว อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งปัจจุบันได้ลบเลือนไปหมดแล้ว (2) เป็นภาพเทวดาและภาพบุคคลล้อมรอบพระพุทธรูปเจ้า ลักษณะภาพบุคคลและภาพเทวดาที่เขียนขึ้นตามแบบศิลปะลังกาทุกอย่าง แต่พระพุทธรูปกลับเป็นแบบอย่างของสุโขทัยที่ได้นำแบบอย่างของลังกามาดัดแปลง มีเส้นรอบนอกที่อ่อนช้อย ภาพเขียนเช่นนี้อาจเป็นต้นแบบของพระพุทธรูปที่สวยงามมากที่สุดในศิลปะยุคทองของสุโขทัยก็ได้ นอกจากนั้นภาพหลักเรื่องชาดกที่อุโมงค์วัดศรีชุมเมืองสุโขทัยเก่า เป็นภาพหลักบนหินชนวนซึ่งภาพหลักบนแผ่นหินเหล่านี้ อาจจะมีถึง 80 แผ่นแต่ปัจจุบันเหลือภาพหลักให้ชมเพียง 53 แผ่นเท่านั้น เรื่องพุทธชาดกทั้งหมดเป็นเรื่องในขุททกนิกายในสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานทั้งหมดเป็นภาพหลักที่มีความสวยงามมาก บางแผ่นก็ลบเลือนไปหมด ที่มีความงามเห็นได้ชัดก็มีภาพหลักบนแผ่นหินชนวนเรื่อง ทูมเมธชาดก ซึ่งนอกจาก

(1) คงเดช ประพัฒน์ทอง. "การขุดแต่งวัดอีเปือ อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย", วารสารโบราณคดี. ปีที่ 5 (ฉบับที่ 2, 2517), หน้า 185.

(2) กรมศิลปากร. จิตรกรรมและภาพลายเส้นในประเทศไทย. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 12.

มีภาพจำหลักที่สวยงามแล้ว (1) ยังมีตัวอักษรจารึกบอกเรื่องราวในแผ่นจำหลักนั้นด้วย ทา
าให้เห็นลักษณะของตัวอักษรในสมัยสุโขทัยเป็นอย่างดี

นอกจากประติมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรมแล้ว ที่ควรกล่าวถึงอีก
เรื่องหนึ่ง คือ เครื่องสังครโลกที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัย มีความสวยงามเปรียบเทียบกับ
เครื่องสังครโลกของจีนในสมัยราชวงศ์ซ่งเลยทีเดียว การทำเครื่องถ้วยชามของสมัยสุโขทัย
เชื่อกันว่าคงได้รับอิทธิพลจากประเทศจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง (2) และได้ทำเป็นสินค้าส่งออก
ไปยังเกาะญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เกาะบอร์เนียว ตั้งแต่สมัยพระเจ้าลิไทเป็นต้นมา
ตามปรากฏในจารึกหลักที่ 3 (จารึกนครชุม) เครื่องถ้วยชามที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยนั้น นอก
จากเครื่องถ้วยชามแล้ว ก็มีทั้งตุ๊กตาและสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น
เศียรนาค ทวารบาล เครื่องตกแต่งพระอุโบสถสำหรับเตาเผาคงมีหลายแห่งทั้งที่สุโขทัยและ
ศรีสัชนาลัย และคงได้ผลิตเครื่องสังครโลกที่มีคุณภาพดีส่งออกไปขายยังต่างประเทศหรือส่ง
ไปขายยังประเทศจีน ในสมัยราชวงศ์หมิงช่วงที่มีการผลิตเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ และหลังจากนั้น
อุตสาหกรรมทำเครื่องสังครโลกก็ซบเซาลง

กิจกรรมการเรียนรู้ 4

ให้นักศึกษาอ่านศิลปะสมัยสุโขทัย แล้วเติมคำลงไปช่องว่างให้ได้ใจความสมบูรณ์

1. ตระพังต่างๆ ในเมืองสุโขทัยทำขึ้นจากคติความเชื่อ _____
2. พระพุทธรูปในศิลปะสมัยสุโขทัย จัดเป็นยุคทอง ของศิลปะไทย เพราะ _____

- (1) สีนชัย กระบวนแสง. "ภาพชาดกในอุโมงค์วัดศรีชุม เมืองสุโขทัยเก่า", วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 1 (ฉบับที่ 1 ตุลาคม - ธันวาคม, 2520), หน้า 32 - 44.
- (2) ศรีศักร วิลโรภตม. "เครื่องสังครโลก", วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 1 (ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - กันยายน 2518), หน้า 30 - 48. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "เครื่องปั้นดินเผาสังครโลก อุตสาหกรรมของรัฐ", วารสารดำรง. (ฉบับวิเคราะห์สังครโลกบริเวณอ่าวสัตหีบ). หน้า 17 - 36.

3. การที่พระพุทธรูปแบบหนึ่งของศิลปะสมัยสุโขทัยมีนิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 เท่ากันนั้น ทำตาม
4. พุทธลักษณะดังกล่าวในข้อ 3 คือพระพุทธรูปหมวดใดในศิลปะสุโขทัย
5. ความงามของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่ช่างสุโขทัยทำขึ้นนั้นทำตามความงามที่กล่าวไว้ในที่ใด
6. พระพุทธรูปที่มีความงามที่สุดของสมัยสุโขทัยคือ
7. สถาปัตยกรรมที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดในสมัยสุโขทัยคือ
8. เจดีย์วัดช้างล้อมเป็นอิทธิพลของศิลปะ
9. อิทธิพลของศิลปะลังกาที่ปรากฏในพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยคือ
10. แบบอย่างของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยหมวดใหญ่คือ
11. พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยนิยมทำพระพุทธรูป 4 อริยาบถคือ
12. สถาปัตยกรรมของศิลปะสุโขทัยซึ่งได้รับอิทธิพลจากลังกาแล้วดัดแปลงเป็นแบบอย่างของตนเองโดยเฉพาะเช่นเจดีย์
13. สถาปัตยกรรมที่เป็นพระปราสาทเป็นอิทธิพลของศิลปะสมัย
14. เราอาจเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังในศิลปะสมัยสุโขทัยได้จาก

ศิลปะสมัยอู่ทอง (ราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 20)

ศิลปะอู่ทอง เจริญขึ้นทางภาคกลางราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 20 โดยการผสมของศิลปะทวารวดี ศิลปะลพบุรีและศิลปะสุโขทัย การกำหนดยุคสมัยของศิลปะอู่ทองยังคงมีปัญหาลู่อยู่ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้รวมเอาศิลปะอู่ทองไว้กับศิลปะอยุธยาในขณะเดียวกัน น. ณ. ปากน้ำ มีความเห็นว่าควรจะแยกศิลปะ

อุ้งทองออกจากศิลปะอยุธยาโดยเด็ดขาดและควรรวมอยู่ในศิลปะลพบุรี ทั้งนี้เพราะลักษณะของศิลปะอุ้งทองและลพบุรีคล้ายคลึงกันมากจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นอกจากนั้นศิลปะทั้งสองสมัยนี้ได้เจริญควบคู่กันมาโดยตลอด อาจจัดได้ว่าเป็นศิลปะสายใหญ่ที่พบอยู่ทั่วไปในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของไทยศิลปะอุ้งทองรุ่นแรกมักจะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะทวาราวดีอย่างชัดเจน (1) อาจารย์คงเดช ประพัฒน์ทอง มีความเห็นว่าควรจะเรียกศิลปะอุ้งทองว่าศิลปะก่อนอยุธยาหรือศิลปะยุคหัวเลี้ยวหัวต่อที่เจริญขึ้นระหว่างลพบุรีตอนปลายและต้นอยุธยาก็ได้ และก็ยังไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นแน่ (2) และการเรียกชื่อยุคสมัยของศิลปกรรมควรจะเรียกตามหลักฐานที่ปรากฏในจดหมายเหตุอื่น ๆ หรือชื่อเมืองที่พบศิลปกรรมนั้น

สำหรับเมืองอุ้งทอง เมื่อทำการขุดค้นแล้ว ไม่ได้พบศิลปะอุ้งทองเลย แต่กลับไปพบศิลปะทวาราวดีจึงเห็นสมควรว่าควรเรียกศิลปะต้นอยุธยามากกว่า

Griswold มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องศิลปะอุ้งทองว่า ควรเรียกเป็นศิลปะอยุธยาตอนต้นและอาจกำหนดอายุเวลาได้ว่า ที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะทวาราวดีนั้น ไม่ควรเก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ที่รับอิทธิพลของเขมรไม่เก่าไปกว่า พ.ศ. 1893 - 1968 และที่รับอิทธิพลของสุโขทัยก็ไม่ควรเก่าไปกว่า พ.ศ. 1943 - 2018 ทั้งนี้ศูนย์กลางของศิลปะต้นอยุธยาก็ควรจะอยู่ที่อยุธยาด้วย (3)

ลักษณะของพระพุทธรูปอุ้งทอง คือ มีพระพักตร์แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะที่รับมาอย่างเด่นชัด ถ้าเป็นอิทธิพลของศิลปะลพบุรีก็จะมีพระพักตร์ค่อนข้างสี่เหลี่ยมหากเป็นอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยก็จะมีพระพักตร์รูปไข่ รัศมีบนพระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิง ถ้าเป็นอิทธิพลของศิลปะทวาราวดีรุ่นปลายก็จะมีพระพักตร์เป็นทวาราวดีที่มีอิทธิพลของพื้นเมืองเข้ามาปน รัศมีมักจะเป็นดอกบัวตูม มีไรพระศก ชายจีวรหรือสังฆวิญญายวลายตัดเป็นเส้นตรง

(1) น. ณ. ปากน้ำ. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2516), หน้า 24 - 25.

(2) คงเดช ประพัฒน์ทอง, "การสำรวจร่องรอยทางโบราณคดี", วารสารโบราณคดี. (ฉบับนครราชสีมา). เรื่องเดิม., หน้า 95.

(3) A.B. Griswold. เรื่องเดิม., p. 141.

ประทับนั่งสมาธิปางมารวิชัยบนฐานเกลี้ยงและแฉ่นเป็นร่องเข้าข้างใน

สำหรับสถาปัตยกรรม น.ณ.ปากน้ำ กล่าวว่า พระปราสาท วัดมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระปราสาทแบบอุทอง ส่วนพระปราสาทที่วัดราชบูรณะและพระปราสาทวัดพุทธไสสวรรคที่อยุธยาเป็นพระปราสาทที่สร้างขึ้นเลียนแบบศิลปะอุทอง และที่พอจะจัดได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบอุทอง อีกแบบหนึ่ง คือวัดพระมหาธาตุ จังหวัดชัยนาท ซึ่งก็ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสุโขทัยและศรีวิชัยอย่างมาก

ศิลปะสมัยอยุธยา (ราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 23)

ศิลปะอยุธยา เจริญขึ้นทางภาคกลางของไทย ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทอง ทรงสร้างอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อปี พ.ศ. 1893 ลงมาจนถึงเสียกรุงครั้งที่ 2 โดยมี ศูนย์กลางอยู่ที่อยุธยา

ประติมากรรมอยุธยานิยมทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอุทอง โดยรับเอาแบบอย่างมาจากลพบุรีและสุโขทัย ต่อมาช่างอยุธยาจึงได้ดัดแปลงให้เป็นแบบอย่างของตนเอง โดยเฉพาะ โดยทั่วไปพระพุทธรูปอยุธยาไม่มีความสวยงาม แข็งกระด้างไม่มีชีวิตจิตใจ อาจจัดได้ว่าเป็นยุคเสื่อมของประติมากรรมไทยก็ได้ ในขณะที่เดียวกันทางด้านสถาปัตยกรรมช่างอยุธยากลับทำได้อย่างสวยงามและมีแบบอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสมัย มีความสวยงามอ่อนช้อยมากกว่าสถาปัตยกรรมอื่น ๆ นอกจากนั้นทางด้านประติมากรรมและจิตรกรรมก็อาจจัดได้ว่ามีความเจริญขึ้นถึงขีดสุดอีกเช่นกัน

เนื่องจากอยุธยาเป็นเมืองหลวงของไทยนานถึง 400 ปี แบบอย่างของศิลปกรรมสมัยอยุธยาก็ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วทุกภาคในประเทศไทย จนอาจเรียกได้ว่าศิลปะอยุธยาเป็นศิลปะแบบอย่างของชาติ (National Style) Griswold กล่าวว่าศิลปะอยุธยาวิวัฒนาการจากศิลปะอุทอง และจัดเป็นแบบอย่างของอยุธยาอย่างแท้จริงได้โดยเริ่มในกลางพุทธศตวรรษที่ 21

คดีในการทำพระพุทธรูปรวมทั้งวัตถุที่ใช้ในการสลักพระพุทธรูปอาจเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยม และสิ่งแวดล้อมของสังคมอยุธยาแต่ละยุค สาเหตุแห่งการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นก็เพราะ เมื่อมีการสู้รบกับประเทศข้างเคียงแล้วได้รับเอาคติความเชื่อและ

ความนิยมในการทําพระพุทธรูปจากประเทศนั้น ๆ มาดัดแปลง

ศิลปกรรมสมัยอยุธยาอาจแบ่งออกเป็นยุคย่อย ๆ ดังนี้

ยุคที่ 1 เมื่อพระเจ้าอู่ทองขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ. 1893 จนถึงรัชกาลพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อ พ.ศ. 2031 ศิลปกรรมสร้างตามแบบอย่างศิลปะลพบุรี เช่น พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่ จังหวัดพิษณุโลก วัดพุทธาไสยวรย์ พระปรางค์วัดราชบูรณะที่วัดมหาธาตุอยุธยา ซึ่งพระปรางค์เหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นพระปรางค์แบบขอม

ยุคที่ 2 นับตั้งแต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จราชสมบัติที่พิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2006 กล่าวกันว่าพระองค์เองทรงมีเชื้อสายจากวงศ์สุโขทัย เพราะฉะนั้นทั้งราชประเพณีและศิลปกรรมจึงได้ทําตามแบบอย่างสุโขทัยทั้งหมด เช่น พระมหาสถูปที่บรรจุพระบรมอัฐิธาตุพระบรมไตรโลกนาถในวัดพระศรีสรรเพชญ์ สร้างไว้เป็นสถูปอย่างลังกาและพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานองค์ใหญ่ที่ถ่ายแบบอย่างมาจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งเรียกว่าพระศรีสรรเพชญ์

ยุคที่ 3 นับตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าปราสาททองเมื่อ พ.ศ. 2173 จนถึงสมัยรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พระองค์ทรงรบชนะ เขมร จึงนิยมถ่ายแบบศิลปกรรมอยุธยาตามแบบเขมรเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ เช่น พระปรางค์ใหญ่ที่วัดชัยวัฒนาราม พระพุทธรูปซึ่งแต่เดิมหล่อด้วยสำริด ก็นิยมสร้างด้วยศิลาทราย ตามอย่างพระพุทธรูปนครวัด แม้แต่พระพักตร์และลำพระองค์ก็ถ่ายแบบอย่างตามศิลปะเขมรทั้งหมด

ยุคที่ 4 ตั้งแต่สมัยพระเจ้าบรมโกศ มาจนถึงกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า บางครั้งทรงบำรุงศิลปกรรมที่มีมาแต่เดิม และโปรดให้สร้างวัดวาอาราม เช่น วัดกุฎีดาว กล่าวโดยทั่วไปพระองค์ทรงบูรณะ เป็นพื้นใหม่ไม่ยอมสร้างใหม่

การแบ่งยุคศิลปกรรมอยุธยานั้น บางท่านแบ่งไว้เป็น 3 ยุค เท่านั้น คือ อยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลางและอยุธยาตอนปลาย เพราะถือว่า ยุคที่ 4 ไม่สำคัญมากนัก เนื่องจากทรงบูรณะมากกว่าสร้างใหม่

นอกจากนั้น พระพุทธรูปทรงเครื่องก็ปรากฏนิยมทํากันโดยทั่วไป ทั้งนี้โดยหมายเอาว่าเป็นพระศรีอารียเมตไตร ที่จะทรงตรัสรู้ในภพหน้า พระพุทธรูปมักทําอย่างพระพุท

เจ้าทรงจำแลงองค์เป็นพระจักรพรรดิ เพื่อปราบท้าวพระยามหาชมพู พระพุทธรูปทรงเครื่องของศิลปะอยุธยามีลักษณะผิดแปลกไปจากพระพุทธรูปทรงเครื่องของลพบุรี คือ มีทั้งทรงเครื่องใหญ่และทรงเครื่องน้อย แบบทรงเครื่องน้อยมักมีการเจียกยื่นออกมาเป็นครีบเหนือพระกรรณ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปทรงเครื่องอยุธยาที่เริ่มทำกันนในพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา สำหรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ก็จะมีเครื่องประดับและลวดลายประกอบอย่างมากมาย

พระพิมพ์ในสมัยอยุธยามักทำเป็นรูปเล็ก ๆ หลายองค์ บนแผ่นเดียวกัน เรียกว่าพระแผงหรือพระกำแพงร้อย เริ่มทำกันมาตั้งแต่อยุธยายุคที่ 2 ในปลายอยุธยามักนิยมทำพระพิมพ์เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับอยู่ภายใต้ร่มเรือนแก้ว

สำหรับประณีตศิลป์ที่ทำขึ้น มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา และเครื่องใช้ภายในบ้านทำได้อย่างสวยงามที่สุด เช่น สังเค็ดไม้ ธรรมาสันไม้ ตู้ใส่หนังสือพระไตรปิฎก หีบใส่หนังสือสวดและหนังสือเทศน์ เครื่องไม้จำหลัก นอกจากนั้นก็มีตู้ใส่หนังสือเขียนลายรดน้ำ ที่มีความงามมากที่สุด เรียกกันว่า เป็นฝีมือของพระครูวัดเชิงหวาย สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้มักทำเป็นฐานอ่อนโค้งเหมือนลาเรือ เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมในยุคแรก ๆ ซึ่งมีความสวยงามอย่างประหลาด

จิตรกรรมสมัยอยุธยามีตัวอย่างให้สืบค้นได้ไม่มากมายนัก และอาจนับได้ว่าจิตรกรรมไทยได้มีวิวัฒนาการอย่างจริงจังในสมัยอยุธยานี้เอง จิตรกรรมในสมัยนี้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยภาพเขียนมักนิยมพื้นเข้ม ตัวบุคคลเป็นสีอ่อน เครื่องประดับเป็นสีทอง สีที่ใช้เป็นสีดำ ขาว เหลือง สีแดง ซึ่งยังจัดว่าเป็นสีเอกรงค์ (Monochrome) แต่พอมาถึงปลายสมัยอยุธยาก็นิยมใช้สีพหุรงค์ (Polychrome) แล้ว

จิตรกรรมรุ่นแรกของอยุธยา คือภาพเขียนที่ผนังขององค์พระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี ถือเป็นภาพเขียนในพุทธศตวรรษที่ 21 ภาพบุคคลนิยมทำเป็นแถวและซ้อนกันเป็นแนวขึ้นไป แต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ปรากฏภาพวาดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ แทนการสร้างองค์ประกอบที่เป็นภาพพระพุทธรูปนั่งเรียงเป็นแถวซ้ำ ๆ กัน และในกลางพุทธศตวรรษที่ 23 การประกอบภาพจะเปลี่ยนเป็นภาพพระสาวก

ยืนพนมมือถือดอกบัว แต่ไม่มีชีวิตจิตใจ ดูแข็งกระด้าง ตั้งมั่นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 นี้ ภาพเขียนอยุธยาได้เสื่อมลงแล้ว (1)

สิ่งที่น่าสนใจของจิตรกรรมสมัยอยุธยาอีกคือสมุดภาพไตรภูมิ มีความหนา 100 หน้าซึ่งเป็นสมุดภาพที่เต็มไปด้วยภาพเขียนสีสวยงาม เชื่อกันว่าคงเขียนขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 22 เพราะองค์ประกอบของภาพยังไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนนัก อิทธิพลความเชื่อในเรื่องนรกและสวรรค์ได้มีอิทธิพลต่อช่างเขียนสมุดภาพไตรภูมิมาก เราจึงได้เห็นภาพนรกสวรรค์ แต่จากลักษณะของบุคคลในภาพแสดงให้เห็นถึงช่างมีอิสระทางความคิดมาก ทั้งองค์ประกอบและการเขียนยังไม่ถูกต้องกับระบบแบบแผน เช่น เรื่องของนรกก็เป็นความคิดส่วนตัว ของช่างที่แสดงออก ดังนั้นจึงทำให้ภาพวาดมีความสวยงามมีชีวิตจิตใจแม้ว่าความเป็นอิสระทางความคิดของช่างจะลดลงในตอนปลายสมัยอยุธยาแต่ภาพเดี่ยวและองค์ประกอบของภาพในสมุดภาพไตรภูมิมิได้ให้อิทธิพลต่อภาพเขียนฝาผนังในเวลาต่อมามาก

จิตรกรรมสมัยอยุธยา นอกจากแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียแล้ว ยังปรากฏอิทธิพลของศิลปะเขมร บ้างในสมุดภาพไตรภูมิ และอิทธิพลของศิลปะจีนในจิตรกรรมฝาผนังที่ตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ณ วัดพุทไธสวรรย์ เช่นรูปแบบของภูเขา น้ำ ต้นไม้ (2)

ภาพเขียนที่นับเป็นแบบอย่างของศิลปะสมัยอยุธยา คือภาพเขียนในผนังด้านในองค์พระปรางค์วัดราชบูรณะ และวัดมหาธาตุ จังหวัดอยุธยา วัดใหญ่วรณาราม จังหวัดเพชรบุรีในตำหนักสมเด็จพระโฆษาจารย์ ที่วัดพุทไธสวรรย์ เป็นต้น (3)

(1) ศิลป์ พีระศรี. วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังไทย. เรื่องเดิม., หน้า 15.

(2) เรื่องเดียวกัน., หน้า 16 - 19.

(3) เรื่องเดียวกัน., หน้า 15 - 20.

กิจกรรมการเรียนรู้ 5

ให้นักศึกษาอ่านเรื่องศิลปะอุทงและศิลปะอยุธยา แล้วจับคู่ข้อความด้านขวาให้สัมพันธ์กับด้านซ้าย

() ก. พระพุทธรูปทวาราวดีสมัยอยุธยา	1. พระปราสาทพระศรีรัตนศาสดาราม
จังหวัดพิษณุโลก
() ข. ศิลปะที่ไม่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง	2. พระศรีสรรเพชญ์
() ค. พระปราสาทมหาธาตุ	3. พระนาง
() ด. ศิลปะสมัยอยุธยาที่สร้างตามแบบอย่าง
ศิลปะลพบุรี	4. ศิลปะอุทง
() ง. พระปราสาทในวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่ถ่าย
แบบมาจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย	5. จังหวัดสุพรรณบุรี
() จ. พระพิมพ์ทำเป็นรูปเล็กๆ หลายองค์
บนแผ่นเดียวกัน	6. เครื่องใช้จำหลัก
() ฉ. ประณีตศิลป์	7. พระศรีอารียเมตไตรย
() ช. พระพุทธรูปถ่ายแบบจากศิลปะนครวัด	8. รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง

ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ 24 - 25)

ศิลปะรัตนโกสินทร์ เจริญขึ้นทางภาคกลางของไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2325 จนถึงปัจจุบัน

กรุงศรีอยุธยาได้รับความเสียหายจากการสู้รบกับพม่าอย่างมาก พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงมีพระประสงค์ที่จะสร้างเมืองใหม่ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสวยงามเหมือนกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นจึงได้เลียนแบบศิลปะอยุธยาทั้งหมด ไม่มีลักษณะใดที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์เลย เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสัมพันธไมตรีกับจีน ศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็มีอิทธิพลของศิลปะจีนเข้ามาบนมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ทรงมีสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศยุโรป สถาปัตยกรรมของไทยก็ได้สร้างขึ้นตามแบบอย่างประเทศยุโรป เช่นวัดนิเวศน์ธรรมประวัติที่บางปะอิน หรือพระที่นั่งอนันตสมาคมที่สร้างขึ้นในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะทางตะวันตกอย่างชัดเจน

ประติมากรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคทั่วไปมักเป็นการรวบรวมของเดิมที่มีอยู่ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ทรงรวบรวม พระพุทธรูปจากที่ต่าง ๆ นามานูรณะให้มีสภาพดีดังเดิม ในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็ทรงบูรณะศิลปกรรมที่มีอยู่เดิมเป็นพื้น และทรงรวบรวมพระพุทธรูปขึ้นแต่นิยมเน้นความสวยงามในเรื่อง เครื่องประดับยิ่งกว่าสีพระพักตร์ที่แสดงออกของพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เพิ่มบางต่าง ๆ จากเดิมเป็น 40 บ้างและทรงหล่อพระพุทธรูปไว้มากมายประดิษฐานไว้ที่หอราชพงศานุสรณ์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปที่มีลักษณะเหมือนมนุษย์มากยิ่งขึ้น คือ ไม่มีพระเกตุมาลา เช่น พระพุทธสัมพรณี และ พระนิรันตราย ในสมัยรัชกาลที่ 5 และที่ 6 ทรงสร้างพระพุทธรูปเลียนแบบพระพุทธรูปต้นธารราช เช่น พระพุทธรูปปางขอฝนที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนั้นก็มีพระพุทธรูปที่ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ได้หล่อขึ้นอีก

ประณีตศิลป์ ในสมัยนี้ทำได้อย่างสวยงาม เช่น มีผู้และหีบใส่ของทำเป็นลายรดน้ำปิดทองหรือบางครั้งก็ประดับมุกบ้าง ทั้งเป็นลายจากหลักข้าง ลับแลประดับมุกและประดับหนังสือโบราณทำด้วยงาช้างและ เครื่องประดับอีกมากมาย

จิตรกรรมสมัยธนบุรี เริ่มมีกฎเกณฑ์ทางการวาดภาพ ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ปลายอยุธยาแล้ว uly ทั่วไปช่างต้องทำงานตามรูปร่างและองค์ประกอบที่วางกฎเกณฑ์ไว้ตายตัวแล้ว จึงยากต่อการแสดงออกถึงความงามอย่างแท้จริงได้ ทั้งนี้เพราะศิลปินที่ทำตามกฎเกณฑ์นั้นมักจะทำตามความคิดเห็น รูปร่างและเรื่องราว เป็นไปตามความนิยมของคนส่วนมาก และหากจะไม่ปฏิบัติตามก็จะไม่ได้รับการยอมรับว่างานนั้นเป็นจิตรกรรม

ในสมัยธนบุรีก็จะมีจิตรกรรมฝาผนังอยู่น้อยแห่ง เช่น จิตรกรรมฝาผนังที่วัดช่องนนทรี อ.ยานนาวา กรุงเทพฯ และสมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง ซึ่งเขียนขึ้นตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในปี พ.ศ. 2319 (ปัจจุบันมี 2 ฉบับ คือ

อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพฯ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเบอร์ลิน เยอรมัน) (1) ในสมุดภาพไตรภูมิแม้ว่าภาพสถาปัตยกรรมและภาพบุคคลจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์แต่ก็ยังคงเห็นถึงฝีมือการเขียนภาพอย่างละเอียดอ่อนและเส้นวาดที่แสดงถึงความรู้สึกบ้าง แต่ฝีมือไม่ดีนักจึงทำให้ไม่มีชีวิตชีวาเท่าที่ควร (2)

จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ อาจกล่าวได้ว่า ได้รับแบบอย่างจากสมัยอยุธยาและธนบุรี (3) จิตรกรรมสมัยนี้อาจจะจัดได้ว่าเป็นยุคคลาสสิกก็ได้ เพราะรับช่วงต่อจากจิตรกรรมสมัยอยุธยาและธนบุรีที่เจริญเต็มที่แล้วจึงทำให้ศิลปินสมัยนี้รู้จักการใช้เส้นวาดที่มีพลังหนัก แข็งกล้า แต่มีอารมณ์อ่อนไหวของช่างสอดแทรกไปด้วย ส่วนใหญ่การวาดภาพไม่ได้ร่างไว้ก่อน แต่การเขียนในสมัยนี้อยู่ในกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัด เช่น เส้น สี องค์ประกอบของภาพได้ทำขึ้นอย่างไตร่ตรอง และจัดวางไว้อย่างเหมาะสม หากแต่ขาดความมีอิสระและการแสดงออกของช่างเมื่อเป็นเช่นนี้ศิลปะนั้นก็กลายเป็นศิลปะแบบกำหนดนิยมแบบเคร่งครัด (Convention Art) จนผลสุดท้ายก็เข้าสู่ยุคเสื่อมเพราะขาดรสชาติและแก่นศิลปะไป (4)

แต่อย่างไรก็ดี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้แบ่งจิตรกรรมฝาผนังของสมัยนี้ออกเป็น 5 แบบ

1. แบบคลาสสิก เกี่ยวกับเรื่องราวเทวดาและเรื่องนิยายต่าง ๆ จะมีภาพบุคคลเขียนเรียงกันไว้อย่างสวยงาม ใบหน้าของบุคคลต่าง ๆ จะไม่แสดงออกถึงความรู้สึกใด ๆ ความรู้สึกนั้นจะแสดงออกด้วยกิริยาท่าทางโดยเฉพาะซึ่งเชื่อว่าลักษณะเช่นนี้คงได้แบบมาจากท่านาฏศิลป์

2. แบบคลาสสิก เกี่ยวกับตัวละครอนันในเรื่องรามเกียรติ์ ใบหน้าของบุคคลแต่ละคนจะแสดงออกถึงความคิดและจิตใจของบุคคลนั้น ๆ

(1) สน สิมাত্রัง. จิตรกรรมฝาผนัง สกุลสมัยรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์. 2522), หน้า 2 - 3.

(2) ศิลป์ พีระศรี. วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย. เรื่องเดิม., หน้า 20.

(3) สน สิมাত্রัง. เรื่องเดิม., หน้า 3.

(4) เรื่องเดียวกัน., หน้า 4 - 5.

3. นักดนตรี นางรำ ข้าราชการ นัก และบรรดาชนชั้นสูง จะมีลักษณะโดย เฉพาะตามชั้นของตน และจะวาดขึ้นตามแบบคลาสสิกหรือตามแบบชีวิตจริง

4. ประชาชนธรรมดา จะแสดงภาพความเป็นอยู่จริง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะโดย เฉพาะของศิลปะไทย ในการวาดภาพแบบนี้ เราจะเห็นความมีอารมณ์สนุกสนาน ซึ่งตรงกับนิสัยชอบสนุกรำเริงของชาวไทยด้วย

5. ภาพนรก เขียนภาพชีวิตที่เป็นจริง เช่นเดียวกัน ในที่นี้ช่างได้วาดภาพ การลงโทษอย่างพิลึกกึกกือที่สุด (1) และแสดงส่วนเกินความจริงของร่างกายมนุษย์ เท่าที่ จะสามารถคิดได้ก็ปรากฏในจิตรกรรมสมัยนี้ มักนิยมใช้สีคล้ำ (สีเท้ + สีดำ) เขียนสีพื้นหลัง ภาพ สีที่ซ้ำมีสีเขียวคล้ำ น้ำเงินคล้ำ น้ำตาลคล้ำ (แดง + ดำ) และระบายตัวภาพซึ่งจะ เป็นบุคคลหรือสิ่งของก็ได้ด้วยสีนวล (สีเท้ + ขาว) และสีหม่น (สีเท้ + เทา) แล้วทําให้ ภาพนั้นดูเด่นด้วยการปิดทองคำเปลวลงไปอย่างมาก เช่น ปิดทองคำเปลวในเครื่องฉลอง พระองค์ หรือสถาปัตยกรรมทั้งหลายซึ่งสีดำคล้ำจะทําให้สีทองลอยเด่นออกมาจากผนังและ ส่วนที่เป็นสีนวลก็จะลอยเด่นออกมาจากผนังเช่นกัน แต่ไม่มากเท่ากับสีทอง การปิดด้วยสีทอง ปรากฏในสมัยอยุธยาและธนบุรีบ้างเล็กน้อย เช่นจะปิดทองในส่วนของศิลาภรณ์และ เครื่อง ประดับเท่านั้น

นอกจากนั้น วรรณะของสีจะเป็น วรรณะเย็น ทั้งนี้เพราะมีปริมาณการใช้สี เขียวและสีน้ำเงินมากที่สุด ซึ่งต่างกับสมัยอยุธยาและธนบุรีที่นิยมใช้วรรณะสีอุ่นเพราะใช้สี แดงและชมพูบ่อยมาก (2) ส่วนลักษณะการเขียนภาพคน สัตว์ ธรรมชาติ เป็นการเขียนแบบ มองจากที่สูง (Bird Eyeview) โดยสร้างความลึกของภาพแบบซ้อนภาพเป็นแนวตั้งขึ้นไป เรื่อย ๆ สิ่งใดที่อยู่ใกล้ก็จะเขียนไว้ส่วนล่างสุดของภาพ สิ่งใดที่อยู่ลึก ถัดเข้าไปก็ใช้วิธีซ้อน ภาพ เช่นถัดสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ สำหรับส่วนสถาปัตยกรรมจะเป็นแบบทัศนียวิสัยแบบเส้นขนาน (Parallel Perspective) และในสมัยหลังนิยมทํารูปแบบระบบทัศนียวิทยา (Perspective) มากขึ้น จึงทําให้เกิดการปะปนกันและไม่ผสมกลมกลืนกัน (3)

(1) ศิลป์ พีระศรี. วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมภาพนิ่งไทย เรื่องเดิม., หน้า 22.

(2) สน สิมมาตริง. เรื่องเดิม., หน้า 7.

(3) เรื่องเดียวกัน., หน้า 7-9.

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ที่เก่าสุุดก็คือ จิตรกรรมฝาผนังที่พบที่พระที่นั่ง
พุทธโฆสวรราชย์ ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นอกจากนั้นเรายังได้พบจิตรกรรมที่มีความ
สวยงามอีกมากมายที่ในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม ธนบุรี หรือในวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวนา
ราม กรุงเทพฯ ในวัดคงคาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี และที่วัดวัง อ.เมือง จ.พัทลุง
เป็นต้น พระอุโบสถวัดอินทาราม จังหวัดชลบุรี วัดสุวรรณาราม ธนบุรี หรือผนังวัดราชบูรณะ
จ.พิษณุโลก ผนังวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ วัดภูมินทร์ จ.น่าน วัดหน้าพระธาตุ อ.ปักษ์ชัย
จ.นครราชสีมา เป็นต้น

หลังจากพุทธศตวรรษที่ 25 แล้ว จิตรกรรมฝาผนังไทยที่เขียนขึ้นตามแบบดั้ง
เดิมก็เสื่อมลง มักจะคัดลอกกันตามตัวอย่างภาพชนิดสวยงามที่มีอยู่แต่ก่อน โดยผู้คัดลอกไม่
มีความเข้าใจเรื่องความงาม จึงทำให้รูปเขียนซ้ำแบบกัน ต่อ ๆ มาและไม่มีการวิจิตรอีกต่อ
ไป และในขณะที่เกี่ยวกับอิทธิพลของศิลปะตะวันตกได้เข้ามาทำให้ภาพวาดแข็งกระด้างดูคล้าย
ภาพถ่ายมากกว่าภาพเขียน ช่างพยายามจะ เปลี่ยนจากภาพสองมิติที่มีทัศนียภาพแบบเส้นขนาน
มาเป็นภาพ 3 มิติ ทั้งในแบบที่มีทัศนียภาพและมีปริมาตร (Perspective และ Volume)
จึงทำให้ภาพเขียนหมดความเป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง (1)

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นมียุค 3 วิธี คือ แบบสีฝุ่น (tempera) แบบ
ปูนเปียก (fresco) และแบบสีผึ้งผสมน้ำมัน (encaustic) การเขียนแบบสีฝุ่นจะเป็นแบบ
ละเอียดและประณีตที่สุด ส่วนภาพแบบปูนเปียก เหมาะสำหรับการเขียนภาพใหญ่ ๆ เพราะ
ต้องเขียนสีลงบนพื้นผนังที่ฉาบด้วยปูนและทรายเมื่อยังเปียกอยู่ เมื่อปูนอยู่ตัวแล้วจะเขียนสีลง
บนผนังต่อไปอีกไม่ได้ เพราะพื้นผนังที่ฉาบปูนนั้นจะไม่ดูดสีที่ละลายน้ำ จึงต้องทำให้เสร็จภายใน
วัน 4-5 ชั่วโมง ดังนั้นการที่จะเปลี่ยนเป็นรูปขนาดเล็กและละเอียดจึงเป็นไปได้

ส่วนการเขียนแบบสีผึ้งผสมน้ำมันนั้นถือการนำเอาสีผึ้งและน้ำมันมาผสมเข้ากับสี
ส่วนฝาผนังที่จะใช้เป็นพื้นสำหรับเขียนภาพแบบนี้ จะต้องตกแต่งด้วยการฉาบทาสงพื้นหลาย ๆ
ครั้งด้วย สีผสมน้ำมันสนิทกับน้ำมันสนและฝุ่นสีขาว ถ้าจัดฝาผนังให้เรียบดีแล้ว จะใช้เป็นพื้น
สำหรับเขียนรูปขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้

(1) ศิลป์ พีระศรี. วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังไทย. เรื่องเดิม., หน้า 30.

สำหรับการเขียนสีฝุ่น ก่อนจะเขียนก็ต้องเอาฝุ่นสีขาวผสมกับน้ำกาวยืดจาก
เม็ดดินมะขามโดยคั่วเม็ดมะขามาให้ร้อน แล้วเอาช้อนน้ำไว้จนเปลือกนอกล่อนออกแล้วทิ้งไป
เอาแต่เม็ดดินมะขามมาต้มจนเป็นวุ้นแล้วละลายกับน้ำพอสวยควร จาบลงพื้นหลาย ๆ ครั้ง
หลังจากนั้นก็ขีดให้เรียบแล้วจึงเริ่มเขียนภาพได้ สีที่ใช้นั้นต้องผสมกับกาวหรือยางไม้แล้วรอ
ให้แห้งแห้งสนิทดี จึงลงมือเขียนได้

การเขียนภาพฝาผนังนี้ อาจทำได้หลายร้อยหลายพันปี ถ้าหากผนังแห้งและมี
ทางระบายอากาศดี (1)

ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะสมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยอุทอง และ สมัยรัตนโกสินทร์

แม้ว่ายังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะ เชียงแสนและสุโขทัยว่ายุคใดจะเกิดขึ้นก่อน
แต่ลักษณะของศิลปกรรมทั้ง 2 สมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประติมากรรมนั้นกล่าวได้ว่า ที่
สวยงามมากเท่า ๆ กัน จนน่าจะได้เป็นศิลปะยุคทองทั้ง 2 สมัย แต่เมื่อพิจารณาห้มากไป
กว่านั้นก็จะเห็นว่าศิลปะ เชียงแสนยังคงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะปาละของอินเดียอยู่
อย่างชัดเจน จะเห็นได้จากลักษณะของพระพุทธรูป การครองผ้า ผ้าทิพย์ และแม้แต่ฐานที่
พระพุทธรูปประทับอยู่ แม้ว่าสุโขทัยจะได้รับแบบอย่างมาจากศิลปะลังกาไม่ช้าสุโขทัยได้นำ
เอาอิทธิพลต่าง ๆ ที่รับมารวมกันเข้าและจัดเกลาเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบอย่างของสุโขทัย
แท้จนมองไม่เห็นอิทธิพลต่าง ๆ เหล่านั้นเลย พระพุทธรูปมีความงามอย่างอ่อนช้อยตรงตามที่
กล่าวไว้ว่าบรรณคดีลังกา ช่างสุโขทัยก็ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยความชำนาญมีเส้นรอบนอก
ที่สวยงาม พระพุทธรูปดูบางเบาเหมือนลอยอยู่บนอากาศ ให้ความรู้สึกที่พระพุทธรูปเจ้าเป็นกึ่ง
มนุษย์และกึ่งเทพ เป็นความรู้สึกที่ไม่ปรากฏในประติมากรรมยุคสมัยใดมาก่อนเลย จากประติ
มากรรมที่มีความสวยงามทั้ง 2 สมัยนี้แล้ว ประติมากรรมไทยก็จัดได้ว่าเป็นยุคเสื่อม ตั้ง
ปรากฏในประติมากรรมก่อนอยุธยา อุทอง และรัตนโกสินทร์ ประติมากรรมที่สร้างขึ้นแข็ง
หนัก ทึบ ดูไม่มีชีวิตจิตใจ ช่างมักนิยมเน้นเครื่องประดับและลวดลายประกอบ เช่น รั้วผ้า

(1) ศิลป์ พีระศรี. คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง. (พระนคร : หจก.ศิวพร, 2502),

กรองสอ กระบังหน้ามากกว่าการแสดงออกของสีพระพักตร์ของพระพุทธรูป ในบางครั้งแม้ว่าช่างอยุธยาจะพยายามทำเลียนแบบพระพุทธรูปสุโขทัยแต่ก็ทำไม่ได้ไม่สวยงาม จนขาดเอกลักษณ์เฉพาะสมัยของตนอีกต่อไป สำหรับสถาปัตยกรรมของแต่ละสมัยกลับแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของสมัยได้ดีกว่า เช่น สถาปัตยกรรมของศิลปะ เชียงแสน ได้ถูกนำมาดัดแปลงให้สูงขึ้น เป็นแบบอย่างเฉพาะของเจดีย์ เชียงแสนไป เช่น พระธาตุหริภุญชัยที่ลำปาง หรือที่สุโขทัย เช่น พระธาตุองค์กลางที่วัดพระศรีมหาธาตุ เมืองสุโขทัยเก่าหรือพระปรางค์ในสมัยอยุธยาที่ได้รับแบบอย่างมาจากเขมร ก็ได้นำมาดัดแปลงให้มีทรงสูงขลุ่ยขึ้น กลีบขนุนก็มีความหนาแน่นลงจนเป็นพระปรางค์อย่างไทยที่สวยงามที่สุด เช่น พระปรางค์วัดอรุณสถานปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์

สำหรับจิตรกรรมนั้นสุโขทัยแม้จะได้รับแบบอย่างมาจากลังกา แต่ก็ได้นำมาดัดแปลงให้เป็นแบบไทยแท้ จิตรกรรมในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เขียนขึ้นอย่างสวยงามต่อเนื่องเมื่ออิทธิพลของภาพเขียนทางตะวันตกได้มีผลต่อภาพเขียนไทย ในขณะที่เดียวกับภาพเขียนไทยก็ไม่มี ความงามและไม่มีเอกลักษณ์แบบไทยอีกต่อไป เพราะแสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยผสมกับฝรั่ง

สำหรับประติมาศิลป์ของไทยทำขึ้นอย่างสวยงามเป็นแบบอย่างเฉพาะของไทย ลวดลายที่ประดับมุกหรือลายจำหลักมัก เป็นลวดลายพันธุ์ไม้ทิวทัศน์และรูปสัตว์

กิจกรรมการเรียนรู้ 6

ให้นักศึกษาอ่านเรื่องศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์จบแล้ว ให้เติมคำในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. จิตรกรรมไทยมีวิวัฒนาการอย่างแท้จริงในสมัย _____
2. จิตรกรรมรุ่นแรกของอยุธยาคือ _____
3. อิทธิพลของศิลปะจีนเริ่มเข้ามาในสมัย _____ เช่นภาพ _____
4. พระพุทธรูปปางขอฝนสร้างขึ้นในสมัย _____
5. จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รับแบบอย่างมาจากจิตรกรรมสมัย _____
6. จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ที่เก่าที่สุดคือ _____

7. การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่ 3 วิธี คือ

8. การเขียนสีฝุ่นต้องเอาฝุ่นสีผสมกับ

สรุป

ศิลปะประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียทั้งอินเดียเหนือและอินเดียใต้ ตั้งแต่ศิลปะคุปตะ หลังคุปตะ ปาละและเสนะ และศิลปะแบบโรมาเนสของลังกา ดังนั้น จะเห็นว่าศิลปะรุ่นแรกในแผ่นดินไทยคือ ศิลปทวาราวดีในยุคแรกจะแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียอย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะประเทศใกล้เคียงอีก เช่น ศิลปะเขมรที่มีอิทธิพลกับศิลปะลพบุรี หรือศิลปะอินโดนีเซียที่มีต่อศิลปะสมัยศรีวิชัย เป็นต้น จนอาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถแยกศิลปะไทยออกจากศิลปะเขมรหรืออินโดนีเซียได้ ทั้งนี้ เพราะมีความคล้ายคลึงกันมากนั่นเอง

ศิลปะของไทยได้พัฒนามาเป็นแบบอย่างของตนเองและมีความสมบูรณ์สวยงามที่สุดในสมัยสุโขทัย หลังจากนั้นถึงยุคเสื่อม ความเสื่อมของศิลปะไทย นอกจากจะแสดงออกในศิลปกรรมที่ขาดชีวิตจิตใจแล้ว การแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะอื่นก็เห็นได้อย่างชัดเจน ดังปรากฏในศิลปะสมัยอู่ทอง ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีศิลปกรรมรูปแบบใหม่ กล่าวคือ การทำพระพุทธรูปที่เหมือนคนธรรมดา เช่น พระพุทธรูปปางขอฝน

ทางด้านสถาปัตยกรรม ในสมัยอยุธยา แม้ว่าประติมากรรมจะทำได้ไม่สวยงามนักและจัดว่ายังอยู่ในช่วงของยุคเสื่อม แต่สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมกลับทำได้อย่างสวยงามจนเป็นพื้นฐานให้แก่สมัยรัตนโกสินทร์